

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка

Кафедра біології, екології та методик їх навчання

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Загальна екологія

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальність 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

освітньо-професійна програма Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

Робоча програма освітнього компоненту «Загальна екологія» для студентів за спеціальністю 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). Кременець, 2021. 19 с.

Розробник програми:

Галаган О.К. доцент кафедри біології, екології та методик їх навчання, кандидат біологічних наук, доцент.

Кратко О. В. доцент кафедри біології, екології та методик їх навчання, кандидат історичних наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри біології, екології та методик їх навчання

Протокол № 1 від «31» серпня 2021 року

Завідувач кафедри

Н. Цицюра

ЗКратко О.В.

1. ВСТУП

Анотація. Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Загальна екологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра. «Загальна екологія» є однією з провідних у системі базової вищої освіти при підготовці фахівців за спеціальністю 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). Це фундаментальна дисципліна, яка виховує розуміння нагальної потреби гармонійних взаємовідносин між людиною та природою.

Навчальна дисципліна забезпечує формування у здобувачів вищої освіти екологічного світогляду; знань про взаємодію живих організмів, популяцій та угруповань вищих рангів між собою та навколишнім середовищем; особливостей функціонування екосистем різних ієрархічних рівнів під впливом природних і антропогенних факторів, екологічних основ збалансованого природокористування.

Місце у структурно-логічній схемі: навчальна дисципліна пов'язана з такими компонентами освітньо-професійної програми Середня освіта (Біологія і здоров'я людини) як екологія людини та соціоекологія, ботаніка, зоологія, сільське господарство з основами ґрунтознавства, навчально-польова практика з ботаніки та зоології; є підґрунтям для вивчення вибіркового освітніх компонентів екосистемологія, моніторинг довкілля, екологія (охорона природи), заповідна справа тощо.

Ключові слова: екологія, екосистеми, біоценоз, біогеоценоз, фітоценоз, зооценоз, глобальні екологічні проблеми, парниковий ефект, озонові діри.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Нормативна	
	Спеціальність 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)		
Модулів – 3	Освітньо-професійна програма Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)	Курс:	
Змістових модулів – 3		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферат, презентація		Семестр	
		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Лекції	
		16 год.	4 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3,3		Практичні	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
	56 год.	80 год.	
	Вид контролю		
	Екзамен		
	Освітній рівень перший (бакалаврський)		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 38 % : 62 %

для заочної форми навчання – 11 % : 89 %

3. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Метою та завданням навчальної дисципліни є:

формування у здобувачів вищої освіти екологічного світогляду; знань про взаємодію живих організмів, популяцій та угруповань вищих рангів між собою та навколишнім середовищем; визначення особливостей функціонування екосистем різних ієрархічних рівнів під впливом природних і антропогенних факторів, екологічних основ збалансованого природокористування.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- розуміння законів екології;
- визначення впливу екологічних факторів на біоту та довкілля;
- усвідомлення проблем та шляхів покращення стану природного середовища;
- формування фундаментальних знань про особливості використання природних ресурсів різними виробництвами та впливу цих виробництв на навколишнє природне середовище;
- вивчення джерел і видів забруднень навколишнього середовища;
- запобігання забрудненню навколишнього середовища;
- визначення факторів забруднення атмосфери, гідросфери та літосфери;
- розуміння глобальних екологічних проблем сучасності;
- набуття навичок розв'язувати екологічні задачі на правило екологічної піраміди, визначати види за відношенням до екологічних факторів, правильно обирати способи та засоби утилізації відходів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Загальна екологія» студент повинен володіти такими компетентностями та досягти таких результатів навчання:

Інтегральна компетентність

ІК. Здатність розв'язувати складні задачі та проблеми в галузі освіти, що передбачає проведення досліджень і здійснення інновацій та характеризується комплексністю і невизначеністю умов та вимог

Загальні компетентності

ЗК1. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК2. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК5. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК8. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні, діяти на основі етичних правил та академічної доброчесності.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності

ФК6. Здатність оперувати поняттями, законами, концепціями, вченнями і теоріями біології.

ФК7. Здатність розкривати загальну структуру біологічної науки на основі взаємозв'язку основних учень біології для характеристики живих систем різного рівня організації.

ФК8. Здатність використовувати поглиблені теоретичні та практичні знання, системні методології, міжнародні та професійні стандарти в області природничих наук.

ФК9. Здатність використовувати сучасні методи біологічних та педагогічних досліджень, інтерпретувати та використовувати їх результати в освітньому процесі.

ФК16. Здатність формувати в учнів ціннісне ставлення до збереження здоров'я та навколишнього середовища як основи сталого розвитку

Програмні результати навчання

РН2. Вміти використовувати різноманітні ресурси для пошуку потрібної інформації, критично аналізувати й опрацьовувати інформацію з метою використання її у сфері професійної діяльності із дотриманням принципів академічної доброчесності.

РН8. Знати сучасну систему організації природи, закономірності будови, функціонування природних систем різного рівня з використанням сучасних методів біології, пояснювати їх роль для забезпечення сталого розвитку та раціонального природокористування.

РН9. Знати та розуміти основні концепції, теорії та загальну структуру біологічної науки.

РН10. Уміти застосовувати знання сучасних теоретичних основ біології для пояснення будови і функціональних особливостей організмів на різних рівнях організації живого, їх взаємодію, взаємозв'язки, походження, класифікацію, значення, використання та поширення.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Основи біоекології

Тема 1. Екологія як наука

Визначення, предмет, завдання й значення екології. Основні методи екологічних досліджень. Основні розділи екології. Історичний нарис виникнення, становлення та розвитку екології як науки. Екологічні закони, закономірності, правила.
Сучасний стан, структура екології, її зв'язок з іншими дисциплінами, роль в житті суспільства.

Тема 2. Екологічні фактори середовища

Поняття про навколишнє середовище та умови життя. Визначення «середовище» та типи середовищ. Закон єдності організму та середовища (В.І. Вернадський). Екологічні фактори, умови, ресурси.

Класифікація екологічних факторів (М.Ф. Реймерс, 1990): за часом, періодичністю, черговістю виникнення, походженням, середовищем виникнення, характером, об'єктом, умовами, ступенем та спектром дії. Абіотичні екологічні фактори: кліматичні (світло, тепло, волога, тиск тощо); ґрунтові, або едафічні (гранулометричний склад, щільність, вологість, склад ґрунтових розчинів тощо); хімічні (хімічний склад атмосферного повітря, природних вод, ґрунтів, геологічного середовища тощо). Біотичні екологічні фактори: гомотипові та гетеротипові реакції; фактори живлення. Антропогенні екологічні фактори та їх вплив на абіогенні та біогенні природні компоненти. Адаптація до дії факторів: фізіологічна та еволюційна, енергетична, речовинна, та інформаційна адаптації. Основні закони факторіальної екології (мінімуму Лібиха, толерантності Шелфорда, сумісної дії факторів Мітчерліха-Бауле, конкурентного виключення Гаузе тощо).

Наслідки втручання у взаємозв'язки природи.

Тема 3. Екологія виду

Поняття «вид» та «екологічна ніша». Аутоекологія – екологія виду. Правило обов'язкового заповнення екологічної ніші. Структура екологічної ніші (топічна, часова, трофічна, термальна, фундаментальна та реалізована, багатовимірна) та параметри екологічної ніші (ширина, ступінь перекриття). Екологія виду.

Вчення про ареал. Центри походження культурних рослин. Окультурення рослин.

Тема 4. Популяційна екологія

Демокологія – популяційна, або демографічна екологія. Поняття про популяцію. Динаміка та основні характеристики популяції. Структура популяції: статева, вікова, просторова та ієрархічна. Класифікація популяцій. Регуляція чисельності популяцій с/р. Життєві форми рослин с/р. Життєві форми тварин с/р. Ієрархія популяцій. Статичні параметри популяції: чисельність, щільність, біомаса, вікова, статева, етологічна та генетична структури. Динамічні параметри популяції: народжуваність, смертність, типи росту та продуктивності. Основні типи біотичних взаємодій між популяціями в угрупованнях і біоценозах (нейтралізм, конкуренція, аменсалізм, паразитизм, хижацтво, коменсалізм, протокооперація, мутуалізм). *Поняття коеволуції. Популяція як акцептор, який сприймає всю різноманітність порушень, що вносить в довкілля діяльність людини. Прикладні аспекти популяційної екології.*

Тема 5. Екологія угруповань або біоценологія. Біогеоценологія. Стійкість екосистем

Синекологія – наука про угруповання. Поняття про біоценоз. Властивості біоценозу і біотопу – основних складових (підсистеми) екосистеми. Визначення та класифікація біоценозів. Основні поняття біоценології. Структура біоценозу: видова, просторова та екологічна. Класифікація

біоценозу. Динаміка біоценозу: сукцесії, флуктуації і трансформації. Біоіндикація. Стратегії рослин (Л.Г. Раменського, Дж. Грайма та Є. Піанки) с/р.

Біогеоценологія. Поняття про «біогеоценоз» та «екосистему». Екосистема як основний об'єкт вивчення в сучасній екології. Складові елементи екосистеми. Ланцюги живлення. Продуктивність екосистем. Стійкість екосистеми. Загальна схема трансформації енергії в екосистемах (екологічна ентропія, правила 10% і 1% тощо). Поняття про екологічні піраміди і їх типи (чисельності, біомаси, енергії).

Принципи класифікації екосистем; біомна та енергетична класифікація екосистем Ю. Одума (1986). Класифікація екосистем світу: тундра, тайга, мішані та листяні ліси помірної зони, вічнозелений тропічний дощовий ліс, степи, пустелі, болота, прісноводні екосистеми, екосистеми Світового океану та агроекосистеми.

Стійкість екосистеми. Класифікація екосистем світу: тундра, тайга, мішані та листяні ліси помірної зони, вічнозелений тропічний дощовий ліс, степи, пустелі, болота, прісноводні екосистеми, екосистеми Світового океану та агроекосистеми. Продуктивність екосистем.

Змістовий модуль II. Геологічні сфери

Тема 6. Біосферологія – наука про біосферу

Структура і динаміка біосфери. Жива речовина і її роль в біосфері. Еволюція біосфери. Екосистемна теорія еволюції біосфери: когерентна та некогерентна еволюція. Основні біосферні кризи, їх причини та наслідки. Сучасний етап розвитку біосфери; проблема трансформації біосфери в ноосферу. Формування соціальної сфери як планетної підсистеми.

Сучасні уявлення про біосферу. Походження й еволюція біосфери. Складові біосфери. Проблема глобального біологічного контролю (суть гіпотези Геї). Кругообіг речовин в біосфері. Особливості кругообігу речовин в екосистемах (біогеохімічні цикли основних біогенних елементів та їх антропогенна складова). Ноосфера. Антропогенне навантаження – основна причина сучасної деградації біосфери. Охорона біосфери – одне з найважливіших завдань сучасної цивілізації, основні форми, обсяги і наслідки антропогенного впливу на навколишнє: середовище, НТР і проблеми охорони біосфери. Показники порушення стійкості біосфери.

Основні глобальні екологічні проблеми сучасності. Парниковий ефект, проблеми озонової діри і кислотних дощів. Опустелювання. Природні і антропогенні катастрофи та надзвичайні ситуації. Проблеми перенаселення, перевиробництва і переабруднення. Проблеми утилізації відходів. Міжнародна торгівля відходами. Енергетична проблема. Забруднення Світового океану. Наслідки військової діяльності. Біорізноманіття та його збереження.

Тема 7. Геологічні сфери

Будова атмосфери та її роль у кругообігу речовин та енергії. Джерела та види забруднення. Забруднювачі повітряного басейну, їх вплив на здоров'я людини. Наслідки забруднення атмосферного повітря. Проблеми збереження теплового балансу та стратосферного озону. Заходи по запобіганню атмосферних забруднень. Сучасний стан атмосфери с/р.

Гідросфера. Властивості води і їх значення для біосфери. Глобальний колообіг води та його ланки. Активність водообміну. Класифікація водних об'єктів. Людина і гідросфера. Забруднення водних об'єктів. Глобальні проблеми. Склад природних вод. Параметри якості води. Поняття про природну воду с/р.

Літосфера, земна кора. Геологічні процеси, що діють у літосфері. Надра-мінеральна основа біосфери. Геологічне середовище. Причини нераціонального використання ресурсів надр. Заходи для раціонального використання ресурсів надр. Роль інженерної геології в розробці наукових основ охорони та раціонального використання геологічного середовища с/р. Ноосфера.

Змістовий модуль III. Глобальні екологічні проблеми

Тема 8. Екологічні проблеми й шляхи їх вирішення. Глобальні екологічні проблеми біосфери

Екологічні особливості галузевого використання природних ресурсів та екотехнологій. Екологічні проблеми й шляхи їх вирішення в галузях: енергетики, сільського і лісового господарства, промисловості, транспорту, комунального господарства, військової справи, науки і культури.

Охорона біосфери – одне з найважливіших завдань сучасної цивілізації, основні форми, обсяги і наслідки антропоїчного впливу на навколишнє середовище, НІР і проблеми охорони біосфери. Глобальні проблеми біосфери. Парниковий ефект, проблеми озонової діри і кислотних дощів. Опустелювання. *Природні і антропогенні катастрофи та надзвичайні ситуації. Проблеми перенаселення, перевиробництва і пере забруднення. Проблеми утилізації відходів. Міжнародна торгівля відходами. Енергетична проблема. Забруднення Світового океану. Наслідки військової діяльності. Біорізноманіття та його збереження. Сутність і значення екологічної експертизи. Особливості екологічної інформації. Роль екологічних організацій у збереженні та відновленні довкілля.*

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усьо го	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	лаб.	с.р.		л	п	лаб.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль I. Основи біоекології										
Тема 1. Екологія як наука	11	2	2		7	11	0,5	0,5		10
Тема 2. Екологічні фактори середовища	11	2	2		7	11	0,5	0,5		10
Тема 3. Екологія виду	11	2	2		7	11	0,5	0,5		10
Тема 4. Популяційна екологія	11	2	2		7	11	0,5	0,5		10
Тема 5. Екологія угруповань або біоценологія. Біогеоценологія. Стійкість екосистем	11	2	2		7	11	0,5	0,5		10
Разом за змістовим модулем I	55	10	10		35	55	2,5	2,5		50
Змістовий модуль II. Геологічні сфери										
Тема 6. Біосферологія як наука про біосферу	11	2	2		7	11	0,5	0,5		10
Тема 7. Геологічні сфери	13	2	4		7	11,5	0,5	1		10

Разом за змістовим модулем II	24	4	6		14	22,5	1	1,5		20
Змістовий модуль III. Глобальні екологічні проблеми										
Тема 8. Екологічні проблеми й шляхи їх вирішення. Глобальні екологічні проблеми біосфери	11	2	2		7	12,5	0,5	2		10
Разом за змістовим модулем III	11	2	2		7	12,5	0,5	2		10
Усього годин	90	16	18		56	90	4	6		80

6. Темати практично-семінарських робіт

№ п/п	Вид заняття	Тема заняття	Кількість годин	
			Денна форма	Заочна форма
1	П 1.	Екологічні фактори навколишнього середовища. Адаптації організмів до дії факторів навколишнього середовища	2	0,5
2.	С 1.	<i>Основні положення аутоекології (факторіальної екології)</i>	2	1
3	П 2.	Популяційно-видовий рівень організації життя.	2	0,5
4.	С 2.	<i>Основні положення демоекології (популяційної екології)</i>	2	1
5.	П 3.	Екологія угруповань або біоценологія. Стійкість екосистеми.	2	0,5
6.	С 3.	<i>Основні положення синекології (екології екосистем).</i>	2	1
7.	П 4.	Геологічні сфери	2	0,5
8.	С 4	<i>Біосферологія</i>	2	0,5
9.	С 5.	<i>Глобальні екологічні проблеми біосфери</i>	2	0,5
Разом			18	6

7. Самостійна робота

Завдання для самостійної роботи

Розподіл годин самостійної роботи студентів денної форми навчання (56 год.):

1. Підготовка до аудиторних занять: 0,5 год. на 1 год. аудиторних (практичних) занять (0,5×18 год. = 9 год.)
2. Підготовка до екзамену: 4 год. на 1 змістовий модуль (4×3= 12 год.)
3. Виконання індивідуального завдання: 5 год.
4. Розв'язання екологічних задач: 3 год.
5. Опрацювання окремих питань програми, які не викладаються на лекціях: 27 год.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сучасний стан, структура екології, її зв'язок з іншими дисциплінами, роль в житті суспільства.	2
2.	Наслідки втручання у взаємозв'язки природи.	2
3.	Окультурення рослин.	2
4.	Регуляція чисельності популяцій. Життєві форми	2

	рослин. Життєві форми тварин.	
5.	Продуктивність екосистем.	2
6.	Динаміка біоценоз: сукцесії, флуктуації і трансформації. Біоіндикація. Стратегії рослин (Л.Г. Раменського, Дж. Грайма та Є. Піанки).	2
7.	Ноосфера.	2
8.	Сучасний стан атмосфери.	2
9.	Заходи по запобіганню атмосферних забруднень.	2
10.	Склад природних вод. Параметри якості води. Поняття про природну воду.	2
11.	Роль інженерної геології в розробці наукових основ охорони та раціонального використання геологічного середовища.	1
12.	Природні і антропогенні катастрофи та надзвичайні ситуації.	1
13.	Проблеми перенаселення, перевиробництва і пере забруднення.	1
14.	Проблеми утилізації відходів.	1
15.	Біорізноманіття та його збереження.	1
16.	Сутність і значення екологічної експертизи.	1
17.	Особливості екологічної інформації. Роль екологічних організацій у збереженні та відновленні довкілля.	1
Разом		27

Завдання для самостійної роботи

Розподіл годин самостійної роботи студентів заочної форми навчання (80 год.):

1. Підготовка до аудиторних занять: 2 год. на 1 год. аудиторних (практичних) занять (2 × 6 год. = 12 год.)
2. Підготовка до екзамену: 5 год. на 1 змістовний модуль (5×3= 15 год.)
3. Виконання індивідуального завдання: 12 год.
4. Розв'язання екологічних задач: 3 год.
5. Опрацювання окремих питань програми, які не викладаються на лекціях: 38 год.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сучасний стан, структура екології, її зв'язок з іншими дисциплінами, роль в житті суспільства.	2
2.	Наслідки втручання у взаємозв'язки природи.	2
3.	Окультурення рослин.	2
4.	Регуляція чисельності популяцій. Життєві форми рослин. Життєві форми тварин.	2
5.	Продуктивність екосистем.	2
6.	Динаміка біоценоз: сукцесії, флуктуації і трансформації. Біоіндикація. Стратегії рослин (Л.Г. Раменського, Дж. Грайма та Є. Піанки).	2
7.	Ноосфера.	2
8.	Біорізноманіття та його збереження.	2
9.	Сутність і значення екологічної експертизи.	2
10.	Особливості екологічної інформації. Роль екологічних організацій у збереженні та відновленні довкілля.	2

11.	Громадські організації природоохоронного спрямування в Тернопільській області.	2
12.	Заповідна справа. Геоінформаційні системи і екологія.	2
13.	Формування баз екологічних даних (галузевий і середовищний підходи).	2
14.	Проблеми впровадження економічних методів охорони природи і раціонального природокористування в Україні.	2
15.	Правові основи охорони навколишнього природного середовища в Україні.	2
16.	Національна і глобальна екополітика.	1
17.	Основні міжнародні і громадські екологічні організації.	1
18.	Особливості екологічного і біологічного моніторингу.	1
19.	Енергетична проблема людства: її ресурсний і екологічний аспекти.	1
20.	Проблеми і перспективи утилізації відходів людської діяльності.	1
21.	Біосферні заповідники світу і України.	1
22.	Вернадський В.І. та його вчення про «ноосферу».	2
Разом		38

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальні завдання з дисципліни «Загальна екологія» виконуються самостійно кожним студентом на основі вільного вибору теми завдання. ІНДЗ охоплює усі основні теми дисципліни. Метою виконання ІНДЗ є поглиблення знань студентів у тих темах курсу, що найменш розглядаються у лекційних і практичних заняттях. При виконанні та оформленні ІНДЗ студент може використати комп'ютерну техніку, інформацію з Інтернету, статистичний, довідковий та інші необхідні матеріали. Виконання ІНДЗ вимагає від студентів навичок опрацювання статистичних показників, вміння робити еколого-економічні розрахунки, аналізувати і систематизувати використану інформацію, робити висновки та рекомендації щодо вирішення поставлених екологічних проблем.

Науково-дослідницька робота на тему «Екологічна ситуація малих міст і сіл України» або реферат/презентація на тему (за вибором):

Теми індивідуальних завдань:

1. Класифікація основних напрямів сучасних екологічних досліджень.
2. Внесок українських вчених в розвиток екології.
3. Аутоекологія – наука про екологічні фактори.
4. Абіотичні фактори середовища.
5. Біотичні фактори, їх вплив на взаємовідносини організмів.
6. Екологія популяцій (демекологія).
7. Синекологія – наука про екосистеми.
8. Глобальні проблеми у біосфері (колообіги речовин і енергії).
9. Еволюція біосфери. Поняття про «ноосферу».
10. Вернадський В.І. та його вчення про «ноосферу».
11. Класифікація природних ресурсів та загальні проблеми їх раціонального використання.
12. Природні і антропогенні катастрофи та їх наслідки.
13. Проблеми охорони озонового шару.
14. Проблеми потепління клімату Землі.
15. Проблеми охорони водних ресурсів світу.

16. Проблеми охорони земельних ресурсів світу.
17. Проблеми охорони лісів світу.
18. Проблеми охорони біологічних ресурсів світу (тваринний і рослинний світ).
19. Проблеми охорони ресурсів Світового океану.
20. Проблеми раціонального використання мінеральних ресурсів світу.
21. Шляхи раціонального використання земельних ресурсів України.
22. Лісові ресурси України, проблеми їх охорони.
23. Червона книга України.
24. Проблеми забруднення і охорони водних ресурсів України.
25. Еколого-економічні проблеми раціонального використання мінеральних ресурсів України.
26. Проблеми забруднення і охорони повітря в Україні.
27. Заповідні території України.
28. Біосферні заповідники світу і України.
29. Проблеми впровадження економічних методів охорони природи і раціонального природокористування в Україні.
30. Шляхи вирішення екологічних проблем людства в світлі рішень всесвітнього екологічного форуму в Ріо-де-Жанейро.
31. Правові основи охорони навколишнього природного середовища в Україні.
32. Національна і глобальна екополітика. Основні міжнародні і громадські екологічні організації.
33. Особливості екологічного і біологічного моніторингу.
34. Проблеми і перспективи утилізації відходів людської діяльності.
35. Енергетична проблема людства: її ресурсний і екологічний аспекти.

Вимоги щодо виконання ІНДЗ

Навчально-дослідна робота повинна складатися зі змісту, вступу, основної частини, висновків, списку використаної літератури.

У вступі слід:

- а) обґрунтувати актуальність теми;
- б) показати ступінь розробленості даної теми, здійснити аналіз сучасного стану дослідження проблеми;
- в) поставити завдання дослідження.

В основній частині потрібно висвітлити основний матеріал теми навчальної роботи, викласти факти, ідеї, результати досліджень в логічній послідовності, обґрунтувати власну позицію, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначити шляхи вирішення досліджуваної проблеми, розглянути тенденції подальшого розвитку даного питання. Практичну частину (за наявності) необхідно представити у вигляді результатів власних досліджень, із статистичною обробкою даних.

У висновках потрібно представити результати дослідження, підвести його підсумки. Список використаної літератури подавати згідно вимог.

В тексті реферату слід посилатися на список літератури, вказуючи при цьому в квадратних дужках номер джерела у списку використаної літератури і сторінки, які використанні для написання роботи за зразком.

Обсяг реферату 6-8 сторінок, друкований (формат А-4; інтервал 1,5; розмір шрифту – 14).

Роботу потрібно виконати на окремих аркушах, які необхідно скріпити. На титульному аркуші слід вказати прізвище, ім'я та по-батькові студента, курс, групу, спеціальність. Текст роботи повинен бути чітким, розбірливим, з пронумерованими сторінками. Робота може бути виконана у формі презентаційної доповіді.

Критерії оцінювання ІНДЗ

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	2 бали
2.	Складання плану дослідження	3 бали
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	5 бали
4.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	10 бали
5.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	5 бал
Разом		25 балів

Примітка. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за виконання ІНДЗ становить **25 балів**. Не виконання ІНДЗ оцінюється у 0 балів.

Шкала оцінювання ІНДЗ

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	25	Відмінно
Достатній	20-24	Добре
Середній	10-19	Задовільно
Низький	0-9	Незадовільно

«Відмінно» відповідає 25 балам, ставиться: при виконанні ІНДЗ у повному обсязі, теоретична та практична (за наявності) частини не мають помилок; відповіді на запитання вичерпні й аргументовані; оформлення відповідає вимогам, робота виконана вчасно.

«Добре» відповідає 20-24 балам, ставиться якщо: ІНДЗ виконано в повному обсязі і не має помилок, які потребують її переробки; відповіді на запитання даються по суті, але не в деталях.

«Задовільно» відповідає 10-19 балам, ставиться, якщо ІНДЗ виконано не в повному обсязі; мають місце помилки; оформлення не відповідає вимогам; відповіді на запитання даються не в повному обсязі.

«Незадовільно» відповідає 0-9 балам, виставляється якщо: ІНДЗ виконана не в повному обсязі; мають місце суттєві помилки, які тягнуть за собою переробку; оформлення не відповідає вимогам; на запитання студент дає неправильні відповіді.

9. Методи навчання

Лекція, розповідь, пояснення, бесіда, інструктаж, ілюстрування, самонавчання, практичні роботи, навчальні дослідження, дискусія, лекція-візуалізація, консультації.

10. Методи контролю

Усне та письмове опитування, тестовий контроль, презентація робіт, оцінювання індивідуального завдання, екзамен. Оцінювання відбувається за національною шкалою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно; зараховано, незараховано), 100-бальною шкалою та шкалою ЄКТС (А, В, С, D, E, F, FX) та дозволяє продемонструвати ступінь досягнення запланованих результатів навчання.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль та самостійна робота						Підсумковий контроль		
Модуль I			Модуль II			Модуль III		
100 балів								
ЗМ I (30 балів)		ЗМ II (10 балів)		ЗМ III (5 балів)		ІНДЗ (25 балів)	Підсумкове тестування (30 балів)	Екзамен
П 1.	5	П 4.	5	С 5.	5	25 балів	30 балів	100 балів
С 1.	5	С 4.	5					
П 2.	5							
С 2.	5							
П 3.	5							
С 3.	5							

Примітка:

Підсумкова оцінка розраховується з урахуванням балів, отриманих під час поточного контролю та балів, отриманих під час екзамену за накопичувальною системою.

П1, П2 ... – теми практичних занять.

С1, С2 ... – теми семінарських занять.

Шкала оцінювання знань та вмінь здобувачів вищої освіти під час підсумкового контролю, яка передбачає співвідношення питомої ваги результатів поточного й проміжного контролю та результатів здачі екзамену

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою академії	Підсумкова оцінка	
			Результати поточного та проміжного контролю – коефіцієнт 0,5	Результати екзамену – коефіцієнт 0,5
A	Відмінно	90 – 100	90 – 100	90 – 100
B	Добре	82 – 89	82 – 89	82 – 89
C		75 – 81	75 – 81	75 – 81
D	Задовільно	67 – 74	67 – 74	67 – 74
E		60 – 66	60 – 66	60 – 66
FX	Незадовільно	35 – 59	35 – 59	35 – 59
F		0 – 34	0 – 34	0 – 34

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів під час самостійної роботи та на практичних заняттях

1-2 бали – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь недостатньо осмислена; самостійно відтворює частину навчального матеріалу; вміє застосовувати знання для виконання завдання за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо ґрунтовними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, вміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки та залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент виявляє вміння рецензувати відповіді інших та опрацьовувати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими та міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної учбової діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

Критерії оцінювання результатів складання екзамену

За шкалою ЄКТС	За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	Критерії оцінювання знань, умінь і навичок
А	Відмінно	90-100	<ul style="list-style-type: none"> – студент виявляє глибокі, міцні та системні знання навчально-програмового матеріалу; – володіє теоретичними основами дослідження проблем; – демонструє вміння критично оцінювати окремі нові факти, явища ідеї; – виявляє варіативність мислення і раціональність у виборі способів розв'язання практичних завдань.
В	Добре	82-89	<ul style="list-style-type: none"> – студент виявляє повні, ґрунтовні знання навчально-програмового матеріалу; – демонструє розуміння основоположних теорій і фактів, вміння аналізувати, порівнювати і систематизувати інформацію, робити певні висновки; – вільно застосовує матеріал у власній аргументації; – при виконанні практичних завдань допускає несуттєві помилки; – відповідь повна, логічна, обґрунтована, але містить несуттєві неточності.

C		75-81	<ul style="list-style-type: none"> – студент виявляє ґрунтовні знання навчально-програмового матеріалу, але вони носять, в основному, репродуктивний характер; – демонструє розуміння основоположних теорій і фактів, вміння аналізувати, порівнювати і систематизувати інформацію, робити певні висновки на основі отриманих знань; – при виконанні практичних завдань допускає окремі помилки; – відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями.
D	Задовільно	67-74	<ul style="list-style-type: none"> – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, проте спостерігається їх недостатня глибина та осмисленість; – виявляє вміння частково аналізувати навчальний матеріал, порівнювати і робити певні, але неконкретні неточні, висновки.
E		60-66	<ul style="list-style-type: none"> – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, проте допускає неточності у розумінні основних положень навчального матеріалу; – допускає порушення логічності та послідовності викладу матеріалу; – не вміє пов'язати теоретичні положення з практикою.
FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59	<ul style="list-style-type: none"> – студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; – має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє елементарні знання фактичного матеріалу; – відсутні уміння і навички в роботі з джерелами інформації; – не вміє логічно мислити і викласти свою думку.
F	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	0-34	<ul style="list-style-type: none"> – не відтворює значну частину навчального матеріалу; – не вміє викладати матеріал; – не має уявлення про об'єкт навчання; – не володіє вмінням розв'язувати практичні завдання.

12. Методичне забезпечення

1. Електронні конспекти лекцій.
2. Плани-інструкції практичних занять.
3. Презентації в Microsoft Office PowerPoint для супроводу викладання лекційного матеріалу.
4. Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД), Moodle
5. Таблиці, інтернет-ресурси.

13. Рекомендована література

Основна:

1. Білявський Г.О., Бутченко Л.І. Основи екології. К.: Лібра, 2002. 352 с.
2. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С. Основи екологічних знань. К.: Либідь, 2000. 320 с.
3. Дерій С.І., Ілюха В.О. Основи екології. К.: Фотосоціоцентр, 2015. 200 с.
4. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. К.: Знання, КОО, 2000. 203 с.
5. Запольський А.К., Салюк А.І. Основи екології. К.: Вища школа, 2001. 358 с.
6. Злобін Ю.А. Основи екології. К.: Лібра, 1998. 248 с.
7. Корсак К.В., Плахотнік О.В. Основи екології. К.: МАУП, 2002. 296 с.
8. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: Підручник. К.: Либідь, 2005. 408 с.
9. Кучерявий В. П. Загальна екологія: Підручник. Львів: Світ, 2010. 520 с.
10. Некос В.Е., Некос А.Н., Сафранов Т.А. Загальна екологія та неоекологія: Підручник для студентів екологічних спеціальностей. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. 596 с.
11. Мусієнко М.М., Войцехівська О.В. Загальна екологія: навчальний посібник. К.: Сталь, 2010. 379 с.
12. Рома В.В., Степова О.В. Загальна екологія та неоекологія: навчально-методичний посібник. Полтава: НТУ, 2014. 164 с.
13. Гандзюра В.П., Клименко М.О., Бедункова О.О. Біосистеми в токсичному середовищі. Монографія. Рівне, Вид-во НУВГП, 2021. 261 с.
14. Гандзюра В.П. Системний аналіз якості навколишнього середовища: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.:Наука, 2020. 180 с.

Додаткова

1. Кучерявий В.П. Екологія. Львів: Світ, 2001. 500 с.
2. Лук'янова Л.Б. Основи екології. К.: Вища школа, 2000. 327 с.
3. Семенова В.Ф., Михайлюк О. Л. Екологічний менеджмент. К.: Знання, 2006. 366 с.
4. Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М. Екологічне управління. К.: Либідь, 2004. 432 с.
5. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 367с.
6. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 383 с.
7. Царик Т.С., Файфура В. В. Основи екології. Тернопіль, 2003. 208 с.
8. Андрейцев В.І. Екологічне право. К.: Київський ун-т, 1996. 100 с.
9. Білявський Г.О. Основи екології: теорія та практикум. К.: Лібра, 2002. 352с.
10. Бродвій В.М. Гаца О.О. Закони екології (соціально-екологічні, геофізичні та геохімічні). К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 178 с.
11. Волощук В.М., Бойченко С.Г., Степаненко С.М. та ін. Глобальне потепління і клімат України: регіональні екологічні та соціально-екологічні аспекти. К.: Київський ун-т, 2002. 117 с.
12. Гуцуляк В., Прискар В. Ландшафтна екологія: метод вказівки до практичних занять. Чернівці, 2003. 40 с.
13. Гостоухов А.В. Екологічна енциклопедія: У 3 т. К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. Т.1, 2007. Т.2, 2008. Т.3.
14. Гандзюра В.П. Екологія: навчальний посібник. К.: Сталь, 2009. 375с.
15. Кратко О.В., Головатюк Л.М. Аналіз і оцінка поверхневих вод водної мережі Кременецького району. Екологічні науки: науково-практичний журнал. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 7 (34). С.157-162
16. Кратко О.В., Мунтян Л.Я., Демчук Л.І. Екологічна безпека України в контексті сталого розвитку. Екологічні науки: науково-практичний журнал. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 7 (34). С. 219-225.

17. Babintseva L.Y., Vydyborets S.V., Hlazunov O., Kratko O.V. Science for modern man. Monografische Reihe. Europäische Wissenschaft. Wissenschaft für den modernen Menschen: physik, mathematik, chemie, medizin, biologie, ökologie, landwirtschaft, geologie. Germaany, 2021. Buch 4. Teil 5. S. 155-163.
18. Кратко О.В. Гідрологія річки Ікви міста Кременця. Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль 24-25 квітня 2020 р.) Ч. 1. Тернопіль: Крок, 2020. С. 100-105
19. Кратко О.В. Екологічна ситуація малих міст і сіл Тернопільської області. Український науковий інтелектуальний простір: Реалії та перспективи розвитку: матеріали II-ї Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф (Переяслав-Хмельницький 28-30 жовтня 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 44-58.
20. Кратко О.В., Головатюк Л.М. Інноваційні водоочисні технології, як методи боротьби від надходженням шкідливих елементів у водні об'єкти Кременеччини. Актуальні проблеми гуманітарної освіти: зб. наук. праць. Кременець: ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2021. Вип.18. С. 163-172.
21. Кратко О.В., Мацидін В.І. Аніліз і оцінка водної мережі Кременецького району. Emerging trends in academic research. Ngo Science and Education without Boundaries: 1st International Conference (Dublin, Ireland, February 10-12, 2021). Dublin, Ireland, 2021. С.170-175.

Інформаційні ресурси:

<https://tm3.kisil.pp.ua/course/view.php?id=686>

<http://pozashkillya.ostriv.in.ua> Рослини-рекордсмени України

<http://mail.menr.gov.ua/publ/redbook/redbook> Червона книга України

<http://greenua.org> – Зелений пошук.

www.menr.gov.ua – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України

<http://www.necu.org.ua> – Національний екологічний центр України.

www.ecoleague.net – Всеукраїнська екологічна ліга.

www.rac.org.ua – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля».

<http://clubofrome.org.ua> – Український римський клуб.

www.ecoclub.kiev.ua – Екоклуб «Зелена хвиля», екопосилання, зелений кінотеатр.

<http://biology.org.ua> – Український біологічний сайт, екол. олімпіади, турніри.

<http://biol.univ.kiev.ua> – Біофак Київського ун-ту ім. Тараса Шевченка.

<http://ecoportal.univ.kiev.ua> – Матеріали екол. конф., публікації, освіта.

<http://elvisti.com/ecology> – Електронні вісті «Екологія».

<http://shlapak.org.ua> – Екологічні продукти.

<http://proeco.visti.net/naturalist/> – Електронна версія журналу «Натураліст».

www.ecolife.org.ua – «Еколайф», екол. статті.

<http://www.ukrsmb.info/eg.htm> – Сайт «Екологічної газети».

<http://sbio.info> – Біологічне угруповання. Новини, статті, біографії вчених, історія.

www.ecoworld.8m.com – Екоsvіт, галерея тварин.

<http://Ukrainainkognita.org.ua> – Природо-заповідний фонд України.

https://biology.knu.ua/images/stories/Kafedry/Ecol_zool/Library/Biosystemy_v_toxichnomy_se_redovyshchy.pdf Біосистеми в токсичному середовищі. Монографія.